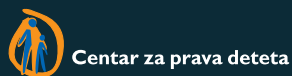

Prava deteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srbiji

JUN 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	2
3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	3
3.1. ODRŽIVE NAVIKE	3
3.2. IZAZOVI U OSTVARIVANJU PRAVA DETETA NA ZDRAVU ŽIVOTNU SREDINU	5
3.3. PRAVO NA INFORMISANJE I OBRAZOVANJE U OBLASTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE	8
3.4. UČEŠĆE U KREIRANJU LOKALNIH POLITIKA I EKO-AKTIVIZAM	12
4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	15

1. UVOD

Istraživanje Prava deteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srbiji imalo je za cilj da mapira izazove u ostvarivanju prava deteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srbiji, ispita stavove dece i mladih o stepenu ostvarivanja ovog prava i kreira preporuke za dalje unapređivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu. Istraživanje je sprovedeno tokom marta i aprila 2021. godine u okviru projekta „Prava deteta u politikama i praksi”, koji Centar za prava deteta realizuje u saradnji sa Save the Children International, a uz finansijsku podršku Vlade Švedske.

Pravo deteta na zdravu životnu sredinu garantovano je Konvencijom o pravima deteta Ujedinjenih nacija i drugim međunarodnim dokumentima. U članu 24 Konvencije, kojim se detetu garantuje pravo na zdravlje, navodi se da zagađenje životne sredine predstavlja opasnost za zdravlje i dobrobit dece i obavezuju se države da spreče opasnosti i rizike od zagađenja životne sredine. U članu 29 kojim se detetu garantuje pravo na obrazovanje, države se obavezuju da obrazovanje deteta usmere, između ostalog, i na razvijanje poštovanja prema prirodnoj okolini.

Ostvarivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu predstavlja osnov za puno ostvarivanje brojnih drugih prava deteta i istovremeno obavezu država da preduzmu mere radi sprečavanja zagađenja životne sredine. U Rezoluciji Saveta za ljudska prava Ujedinjenih nacija o pravima deteta: ostvarivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu ističe se da uskraćivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu sprečava puno ostvarivanje brojnih drugih prava deteta, kao što su pravo na život, zdravlje, životni standard, obrazovanje, pravo deteta da o njemu brinu roditelji, pravo na odmor i razonodu, igru, kao i pravo deteta da bude zaštićeno od ekonomske eksploatacije.

U ovom dokumentu ističe se da su države dužne da preduzmu mere radi suzbijanja štete po životnu sredinu i da zaštite prava dece s obzirom na to da su ona posebno osetljiva na posledice štete po životnu sredinu. To podrazumeva unapređivanje zakonodavstva i politika, ali i sprečavanje štetnih praksi zagađenja vazduha, zemljišta, vode, hrane, gubitka biodiverziteta, sprečavanje klimatskih promena i drugo. Rezolucijom se ohrabruju države da obezbede inkluzivno učešće dece u procesima donošenja odluka o životnoj sredini koje će verovatno uticati na njihov razvoj i opstanak, kao i podizanje svesti i unapređivanje obrazovanja koje priprema mlade za budućnost koja ih očekuje.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

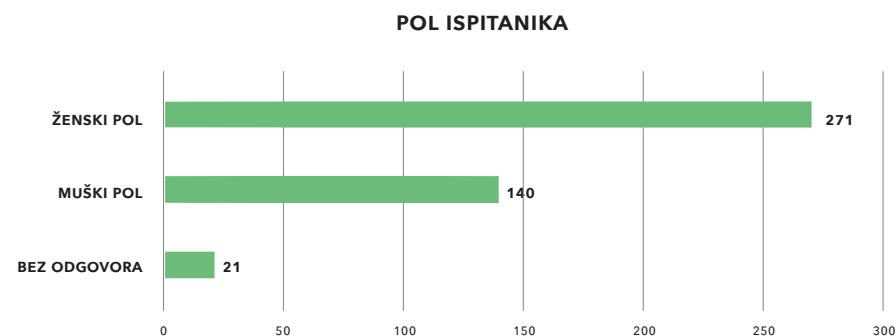
Metodologija istraživanja se temeljila na metodi ispitivanja putem onlajn upitnika za decu i mlade i fokus grupa sa relevantnim akterima koji deluju u oblasti zaštite životne sredine.

Onlajn upitnik bio je namenjen deci i mladima uzrasta od 12 do 18 godina i obuhvatao je 29 otvorenih i zatvorenih pitanja. Istraživački uzorak činilo je 432 dece i mladih iz urbanih i ruralnih delova Srbije iz preko 20 gradova i opština u Srbiji. Istraživanjem je obuhvaćeno 140 ispitanika muškog pola i 271 ispitanica ženskog pola, dok se 21 ispitanik/ca nije izjasnio/la o polu. (Grafikon 1)

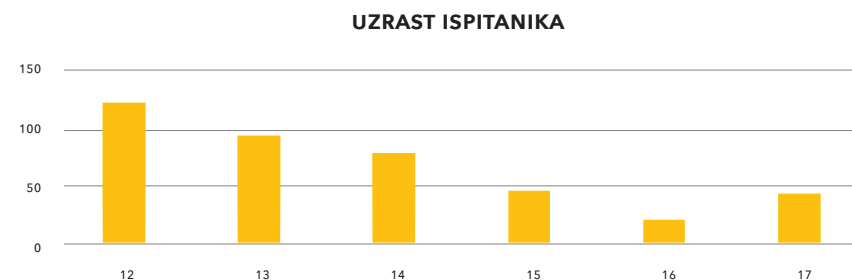
Istraživanjem je obuhvaćeno 122 ispitanika uzrasta od 12 godina, 93 ispitanika od 13, 78 ispitanika od 14, 46 ispitanika od 15, 21 ispitanik od 16 i 43 ispitanika od 17 godina. (Grafikon 2)

Sadržaj upitnika je bio kreiran tako da mapira stepen održivih navika dece i mladih, izazove u ostvarivanju prava dece na zdravu životnu sredinu, nivo informisanosti dece i njihovog učešća u kreiranju i unapređenju lokalnih politika u ovoj oblasti.

Izazovi u ostvarivanju prava deteta na zdravu životnu sredinu koji su mapirani tokom ove faze istraživanja dodatno su produbljeni i razmatrani na fokus grupama koje su održane sa predstavnicima Sekretarijata za zaštitu životne sredine Grada Beograda, civilnog sektora, međunarodnih organizacija, nezavisnih institucija i predstavnicima dece i mladih. Tokom perioda istraživanja realizovane su tri fokus grupe na kojima je učestvovalo ukupno 25 učesnika, od čega 10 odraslih i 15-oro dece uzrasta od 12 do 18 godina.

GRAFIKON 1

GRAFIKON 2

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. ODRŽIVE NAVIKE

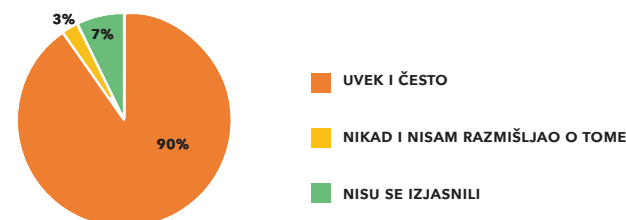
Rezultati istraživanja pokazuju da deca i mladi imaju različit stepen uspostavljenih održivih navika.

Najveći broj ispitanika usvojio je održive navike koje se odnose na isključivanje svetla prilikom izlaska iz prostorije i korišćenje energetski efikasnih sijalica, popravku pokvarenih stvari pre njihovog bacanja i biranje eko-frendli proizvoda.

Tako, 90% ispitanika uvek ili često isključuje svetlo kada izlazi iz prostorije, dok samo 3% ispitanika to ne čini nikad ili do sada nije razmišljalo o tome da je tako nešto potrebno. (Grafikon 3)

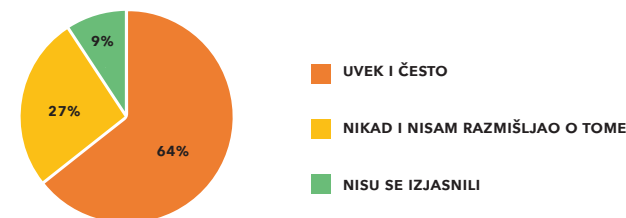
Kada je u pitanju upotreba energetski efikasnih sijalica, istraživanje pokazuje da skoro 2/3 dece i mladih uvek ili često traži da se u njihovoj sobi koriste štedne i druge energetski efikasne sijalice (64,3%). Međutim, za razliku od isključivanja svetla prilikom izlaska iz prostorije koje je prilično zastupljeno kao održiva navika, skoro 1/3 dece i mladih nema naviku da koristi energetski efikasne sijalice. (Grafikon 4)

GASIM SVETLO U PROSTORIJI PRE NEGO ŠTO IZAĐEM IZ NJE

GRAFIKON 3

TRAŽIM DA SE U MOJOJ SOBI KORISTE ŠTEDNE I DRUGE ENERGETSKI EFIKASNE SIJALICE

GRAFIKON 4

Istraživanje pokazuje da je veliki procenat ispitanika usvojio održivu naviku smanjenja otpada i kružne ekonomije u odnosu na bacanje pokvarenih stvari. Tako se 87% ispitanika uvek ili često trudi da pokvarenu stvar najpre proba da popravi pre nego što će je baciti, dok samo 6% ispitanika to ne radi ili do sada nije razmišljalo o tome. (Grafikon 5)

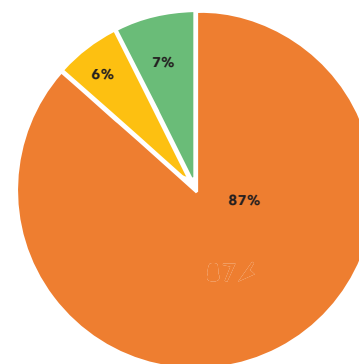
Nešto manji stepen primenjivanja održivih navika postoji kada je u pitanju održiva potrošnja. Istraživanje pokazuje da oko 1/2 ispitanika prilikom kupovine vodi računa i o tome da li proizvodi koje kupuju zagađuju životnu sredinu i da li su brendovi koje kupuju eko-frendli. (Grafikon 6)

Veći stepen održive potrošnje, prema rezultatima istraživanja, postoji kada je u pitanju kupovina hrane. Tako se 70% ispitanika prilikom kupovine hrane uvek ili često trudi da bira proizvode koji ne zagađuju životnu sredinu.

S druge strane, istraživanje pokazuje da veliki broj ispitanika nije u dovoljnoj meri svestan svih aspekata održivosti kada je u pitanju proizvodnja i prodaja hrane, a posebno onih pitanja koja se odnose na zaštitu prava radnika, rešavanje problema viškova hrane i važnosti kupovine lokalno proizvedene hrane. Tako, 39,6% ispitanika prilikom odabira hrane ne vodi računa o tome da li se tokom njene proizvodnje poštuju prava radnika, 45% ne vodi računa šta prodavac radi sa viškom hrane koji ne proda, 36,8% ne zna da li je hrana proizvedena u Srbiji ili je uvezena iz druge zemlje. Takođe, rezultati istraživanja pokazuju i to da 43% dece i mladih ne vodi ili samo donekle vodi računa o tome da li je hrana koju jedu zdrava, a 53,4% čime i koliko puta je prskano voće i povrće koje jedu. Ovi podaci neminovno nameću pitanje da li su deca i mladi dovoljno informisani o svim aspektima održive ishrane kada biraju hranu za koju misle da ne zagađuje životnu sredinu. (Grafikon 7)

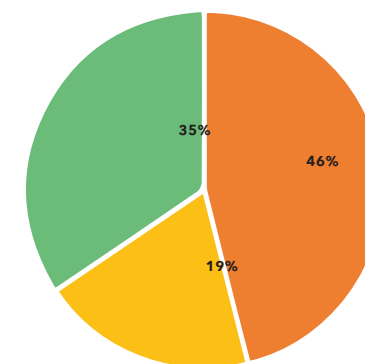
U odnosu na navike koje se tiču upravljanja otpadom i smanjenja otpada, rezultati istraživanja pokazuju da su ispitanici u velikoj meri prepoznali značaj smanjenja korišćenja plastičnih kesa i da veliki broj ispitanika nosi ceger kada ide u prodavnicu (70%). Ipak, zabrinjava činjenica da oko 1/5 ispitanika (22%) i dalje ne nosi ceger i koristi plastične kese. Kada je u pitanju odvajanje reciklažnog otpada, zabrinjava podatak da skoro 1/3 ispitanika ne odvaja posebno papir/PET plastiku/aluminijum/staklo za recikliranje ili nije razmišljala o tome, dok 58,8% ispitanika to čini uvek ili često. (Grafikon 8)

TRUDIM SE DA POPRAVIM POKVARENU STVAR PRE NEGO ŠTO JE BACIM I KUPIM NOVU

GRAFIKON 5

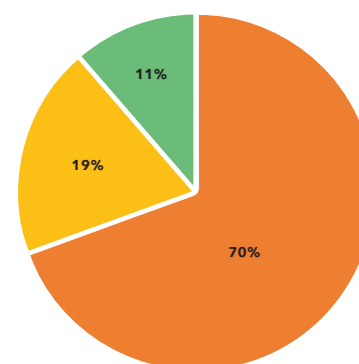
RADIJE BIRAM EKO-FRENDLI BRENDOVE KOJI POKAZUJU POŠTOVANJE PREMA ŽIVOTNOJ SREDINI

GRAFIKON 6

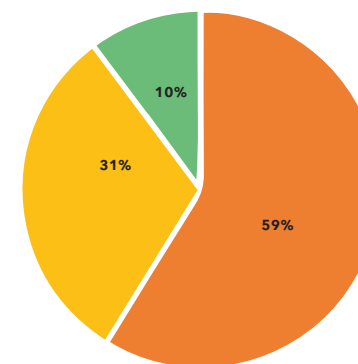
■ UVEK I ČESTO   ■ NIKAD I NISAM RAZMIŠLJAO O TOME   ■ NISU SE IZJASNILI

KADA KUPUJEM HRANU, TRUDIM SE DA BIRAM PROIZVODE KOJI NE ZAGAĐUJU ŽIVOTNU SREDINU

GRAFIKON 7

ODVAJAM POSEBNO PAPIR, PET PLASTIKU, ALUMINIJUM I STAKLO ZA RECIKLIRANJE

GRAFIKON 8

Kada je u pitanju održivi transport, rezultati istraživanja pokazuju da se skoro 2/3 ispitanika trudi da koristi prevozno sredstvo koje najmanje zagađuje životnu sredinu (66%). Međutim, treba imati u vidu i to da se 1/5 ispitanika izjasnila da nema ovu održivu naviku (23%). (Grafikon 9)

Rezultati istraživanja pokazuju da deca i mladi prepoznaju značaj održivih navika i održivog razvoja. Ispitanici fokus grupa su više puta naglašavali da njihovo iskustvo pokazuje da deca i mladi prepoznaju značaj održivih navika i održivog razvoja, nekada čak u većoj meri nego odrasli, uključujući njihove roditelje i druge odrasle osobe iz neposrednog okruženja.

3.2. IZAZOVI U OSTVARIVANJU PRAVA DETETA NA ZDRAVU ŽIVOTNU SREDINU

Rezultati istraživanja pokazuju da decu i mlade brinu brojni problemi zagađenja životne sredine koji su isticali i prilikom popunjavanja upitnika i na održanim fokus grupama sa relevantnim akterima.

Najveći procenat ispitanika je zabrinut zbog zagađenja vazduha, zagađenja reka i jezera i gomilanja otpada. Oko 1/2 ispitanika zabrinuta je zbog izumiranja biljnih i životinjskih vrsta i zagađenja hrane, a više od 1/3 ispitanika zabrinuto je zbog klimatskih promena i prekomernog iskorišćavanja resursa na Zemlji. (Grafikon 10)

Tokom istraživanja deca i mladi ukazali su na brojne probleme zagađenja životne sredine u mestima u kojima žive. Kao najveće probleme zagađenja životne sredine u svojim mestima, ispitanici su navodili otpad, zagađenje vazduha, zagađenje vode, nelegalnu seču šuma, izumiranje biljnih i životinjskih vrsta i zagađenje hrane. (Grafikon 11)

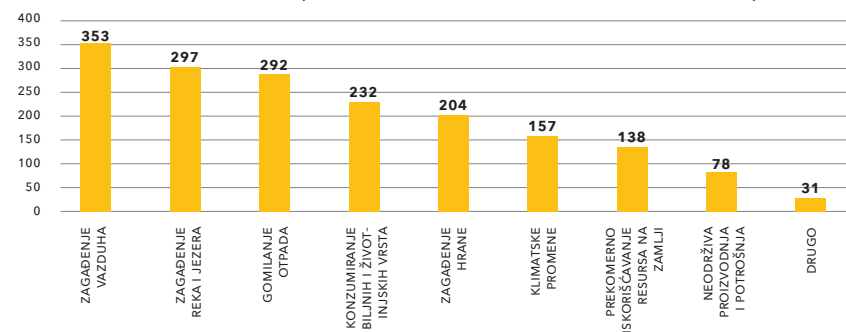
Kada su u pitanju konkretni problemi koji ih najviše zabrinjavaju u mestu u kome žive, deca i mladi su navodili divlje deponije, spaljivanje otpada, nedovoljan broj kanti za smeće i kontejnera, bacanje otpada i štetnih i toksičnih materija u reke, izgradnju fabrika bez filtera, manjak zelenih površina, saobraćaj i drugo.

KADA KREMEM NEGDE, TRUDIM SE DA KORISTIM PREVOZNO SREDSTVO KOJE NAJMANJE ZAGAĐUJE ŽIVOTNU SREDINU (BICIKL, TROTINET...)

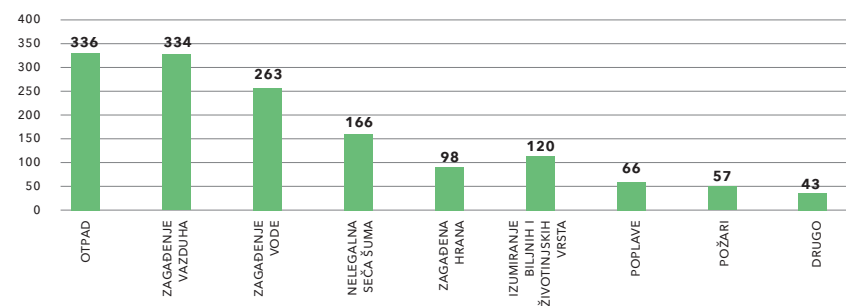
GRAFIKON 9

KOJI PROBLEMI ZAGAĐENJA ŽIVOTNE SREDINE OD NAVEDENIH TE NAJVIŠE BRINU? (MOŽEŠ DA ZAOKRUŽIŠ VIŠE ODGOVORA)

GRAFIKON 10

KOJI SU PO TEBI NAJVEĆI PROBLEMI ZAGAĐENJA ŽIVOTNE SREDINE U MESTU U KOME ŽIVIŠ? (MOŽEŠ DA ZAOKRUŽIŠ VIŠE ODGOVORA)

GRAFIKON 11

Šta zabrinjava decu?

VAZDUH VAZDUH
VAZDUH!!!!!!

Neodgovornost ljudi koji
bacaju smeće oko reka i u
prirodi.

Voda ima boju i ukus, vazduh
ima boju i miris, više otpadaka
ćemo naći pored kante za
đubre nego u njoj.

Čistoća
mog grada!

Izuzetno zagađena
reka.

Nema dovoljno
zelenila.

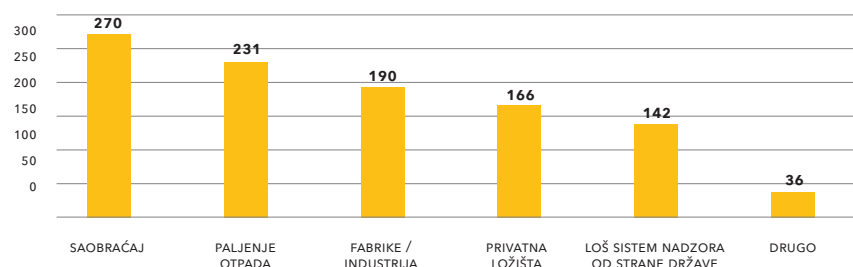
Zabrinjavaju me problemi koji se zovu „ljudi”.
Ovi problemi su na neki način nedokazani
jer im se baš ništa i nikad ne može objasniti.
I tu je takođe problem što svi imamo različita
mišljenja i njih baš briga što će vazduh biti
zagađen, što će potok biti kanalizacioni odvod,
što životinje imaju pravo da žive. Kada im se
sve ovo spomene, oni samo kažu da je bolje da
se čuti i ne priča o tome jer ko zna šta se može
desiti. Ja baš mislim suprotno.

Kao najveće uzročnike zagađenja vazduha u mestu u kome žive, ispitanici su istakli problem saobraćaja, paljenja otpada, fabrike i industriju. Takođe, rezultati istraživanja pokazuju da 1/3 ispitanika kao jedan od osnovnih problema zagađenja životne sredine i zagađenja vazduha ističe loš monitoring od strane države. (Grafikon 12)

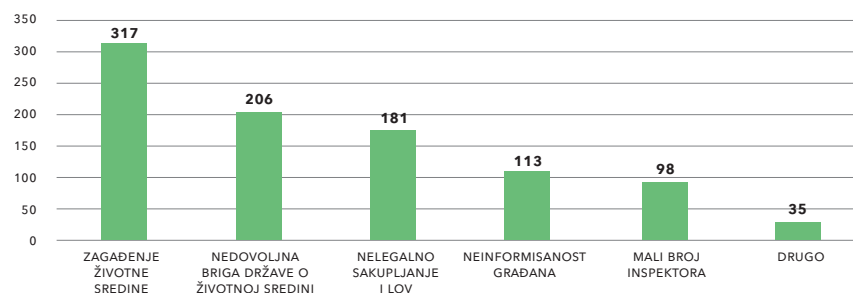
KOJI SU PO TEBI NAJVEĆI UZROČNICI ZAGAĐENJA VAZDUHA U MESTU U KOME ŽIVIŠ? (MOŽEŠ DA ZAOKRUŽIŠ VIŠE ODGOVORA)

GRAFIKON 12

Kao najveće uzročnike izumiranja biljnih i životinjskih vrsta u mestu u kome žive, ispitanici su istakli zagađenje životne sredine, nedovoljnu brigu države o životnoj sredini, nelegalno sakupljanje divljih vrsta i lov. (Grafikon 13)

KOJI SU PO TEBI NAJVEĆI UZROČNICI IZUMIRANJA BILJNIH I ŽIVOTINJSKIH VRSTA U MESTU U KOME ŽIVIŠ? (MOŽEŠ DA ZAOKRUŽIŠ VIŠE ODGOVORA)

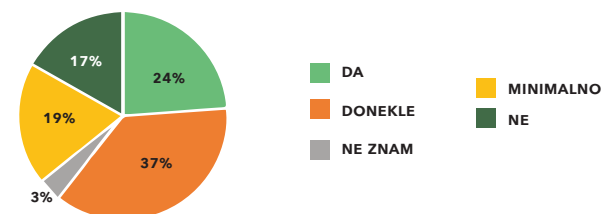

GRAFIKON 13

Veliki broj ispitanika smatra da zagađenje životne sredine utiče na zdravlje dece (81,5%) ili da donekle utiče (12,9%), dok samo veoma mali broj ispitanika smatra da zagađenje ima minimalan ili nikakav uticaj na zdravlje dece (2,2%).

Jedan od prepoznatih izazova u ostvarivanju prava deteta na zdravu životnu sredinu je i manjak zelenih površina u mestima gde deca i mladi žive i činjenica da mladi ne provode dovoljno vremena u prirodi i napolju. Rezultati istraživanja pokazuju da samo 1/5 ispitanika smatra da u njihovom gradu ili opštini ima dovoljno parkova, zelenila i drveća, dok više od 1/3 ispitanika smatra da zelenih površina ima dovoljno ili minimalno. (Grafikon 14)

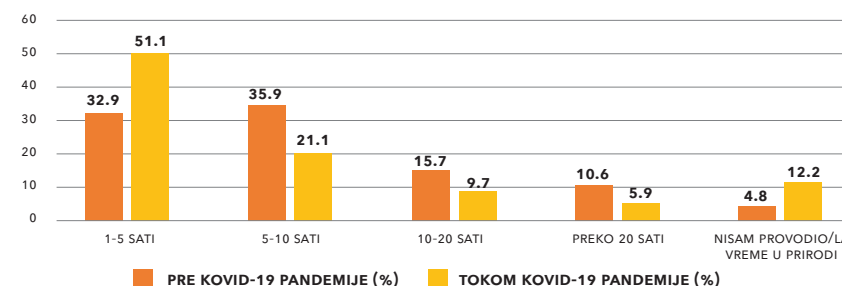
DA LI PO TVOM MIŠLJENJU U TVOM GRADU/OPŠTINI IMA DOVOLJNO PARKOVA, ZELENILA I DRVEĆA?

GRAFIKON 14

Više od 1/2 ispitanika smatra da mladi ne provode ili minimalno vremena provode napolju. Rezultati istraživanja pokazuju da najveći broj ispitanika provodi u prirodi samo 1-5 sati nedeljno (32,9% pre KOVID-19 pandemije, odnosno 51,1% tokom pandemije KOVID-19, dok je broj ispitanika koji u prirodi provode preko 20 sati nedeljno veoma nizak (10,6% pre KOVID-19 pandemije, odnosno 5,9% tokom KOVID-19 pandemije). Ispitanici su znatno više vremena provodili u prirodi pre pandemije KOVID-19 nego tokom pandemije. (Grafikon 15)

KOJI SU PO TEBI NAJVEĆI UZROČNICI IZUMIRANJA BILJNIH I ŽIVOTINJSKIH VRSTA U MESTU U KOME ŽIVIŠ? (MOŽEŠ DA ZAOKRUŽIŠ VIŠE ODGOVORA)

GRAFIKON 15

3.3. PRAVO NA INFORMISANJE I OBRAZOVANJE U OBLASTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

Rezultati istraživanja pokazuju da se pravo na informisanje u oblasti zaštite životne sredine ne ostvaruje u dovoljnoj meri.

Kada je u pitanju informisanost o stanju životne sredine u mestu u kome žive, samo 14% ispitanika smatra da su u potpunosti informisani, dok gotovo 1/5 ispitanika (18,6%) smatra da nije uopšte ili je minimalno informisana o stanju životne sredine u mestu u kome žive. Rezultati istraživanja pokazuju da postoji nedovoljan stepen informisanosti dece i mladih o načinima ostvarivanja njihovog prava na zdravu životnu sredinu.

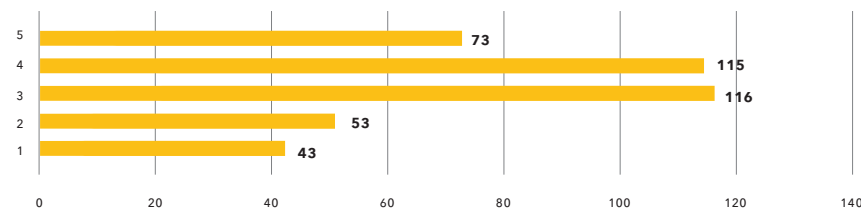
Tako, samo 14% ispitanika smatra da je u potpunosti upoznata sa tim na koji način može da ostvari svoja prava, dok oko 1/5 ispitanika (23,6%) smatra da nije uopšte ili je minimalno informisana o tome. Ispitanici nisu u dovoljnoj meri upoznati ni sa tim šta se sve podrazumeva pod njihovim pravom na zdravu životnu sredinu. Tako, oko 1/5 ispitanika (23,4%) smatra da je u potpunosti upoznata sa tim šta se pod ovim pravom podrazumeva, dok 1/5 ispitanika nije uopšte ili je minimalno informisana (23,2%). (Grafikon 16)

Ispitanici takođe ukazuju na to da nisu zadovoljni informacijama o svojim pravima na zdravu životnu sredinu koje su dobili u školi. Tako je samo 1/5 ispitanika u potpunosti zadovoljna informacijama o svojim pravima koje je dobila u školi, dok 1/5 nije uopšte zadovoljna ili je minimalno zadovoljna. (Grafikon 17)

Učesnici fokus grupa dodatno su ukazali na to da obrazovanje dece i mladih u oblasti zaštite životne sredine veoma retko sadrži aspekt prava deteta na zdravu životnu sredinu i konkretne korake za njihovo ostvarivanje i da je potrebno unaprediti način obrazovanja mladih o pravima na zdravu životnu sredinu.

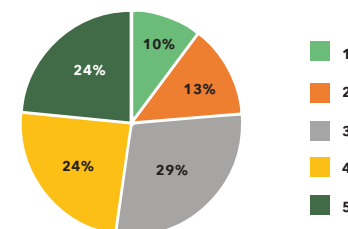
Ispitanici su se o stanju životne sredine, pravima koja imaju i načinima zaštite svojih prava na zdravu životnu sredinu do sada u najvećoj meri informisali u školi (65,1%), putem medija (51%) i preko roditelja/staratelja (46,9%). Međutim, oko 1/3 ispitanika se informiše i preko društvenih mreža (35,6%) i samostalnim istraživanjem (34,6%). Najmanji broj ispitanika informacije dobija preko influencersa (6,9%). (Grafikon 18)

OCENI OD 1 DO 5 KOLIKO SI INFORMISAN/A O STANJU ŽIVOTNE SREDINE U MESTU U KOME ŽIVIŠ?

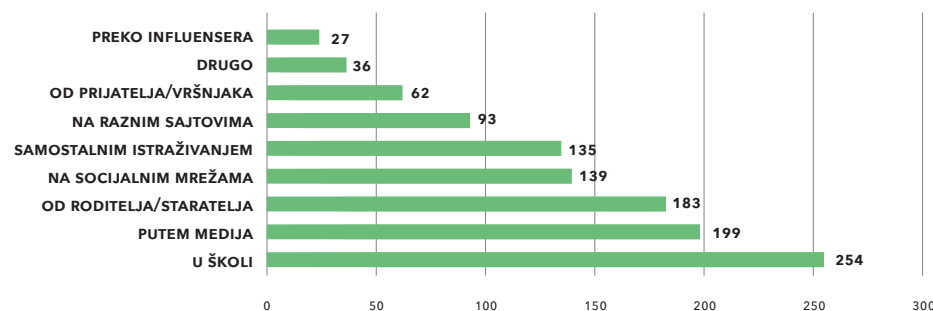
GRAFIKON 16

OCENI OD 1 DO 5 U KOJOJ MERI SI ZADOVOLJAN/NA INFORMACIJAMA O TVOJIM PRAVIMA NA ZDRAVU ŽIVOTNU SREDINU KOJE SI DOBIO U ŠKOLI?

GRAFIKON 17

NA KOJI NAČIN SI SE DO SADA INFORMISAO/LA O STANJU ŽIVOTNE SREDINE, PRAVIMA KOJA IMAŠ I NAČINIMA ZAŠTITE SVOJIH PRAVA NA ZDRAVU ŽIVOTNU SREDINU?

GRAFIKON 18

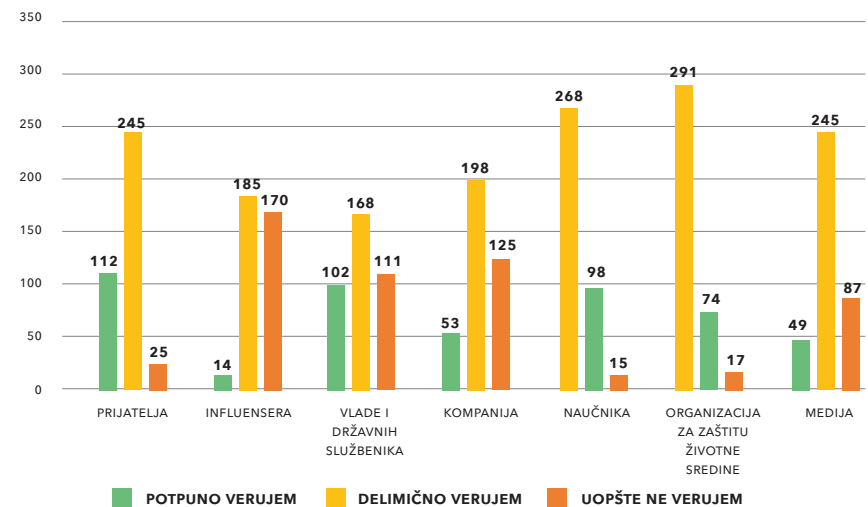
Kada je u pitanju poverenje u tačnost informacija, rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici najviše veruju u informacije o stanju životne sredine koje su dobili od organizacija za zaštitu životne sredine ili od naučnika, dok najmanje veruju influencerima, kompanijama i vladi i državnim službenicima. (Grafikon 19)

Najveći broj ispitanika smatra da je informisanje u školi najbolji način da se kod dece podigne nivo znanja o njihovim pravima na zdravu životnu sredinu i načinima njihovog ostvarivanja i zaštite. Kao značajne načine informisanja, deca prepoznaju i medije, onlajn platforme, plakate, brošure, festivale i društvene mreže. Kada su u pitanju različite društvene mreže, deca su najviše zainteresovana za informacije koje dobijaju preko TikTok-a i YouTube-a, a znatno manje koriste Instagram i Facebook. Istraživanje pokazuje da deca počinju da prepoznaju i podcast kao mesto gde se mogu informisati o pravima na zdravu životnu sredinu. (Grafikon 20)

Pored navedenih načina informisanja, učesnici u istraživanju predložili su dodatne načine informisanja kroz uvođenje posebnog predmeta u školi, interaktivne radionice, različite ekološke akcije, edukacije i boravke u prirodi, animirane edukativne programe i kratke onlajn kurseve koji bi bili deo školskog kurikuluma i drugo.

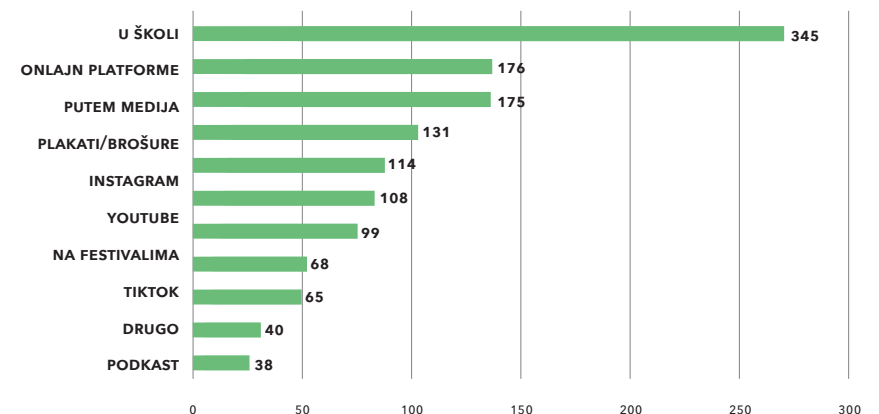

KOLIKO VERUJEŠ U INFORMACIJE O STANJU ŽIVOTNE SREDINE KOJE SI ČUO OD:

GRAFIKON 19

NA KOJI NAČIN BI DECA MOGLA BOLJE DA BUDU INFORMISANA O SVOJIM PRAVIMA NA ZDRAVU ŽIVOTNU SREDINU I NAČINIMA OSTVARIVANJA I ZAŠTITE SVOJIH PRAVA?

GRAFIKON 20

Šta deca predlažu?

Kada bi deca koja učestvuju u akcijama bila javno pohvaljena, to bi ih motivisalo.

Napraviti ekološke sekcije.

Da postoje provereni sajtovi koji bi nas informisali o zagađenosti prirode i načinima na koje ga možemo smanjiti.

Dobijanje onlajn sertifikata za kratke onlajn kurseve koje bi deca pohađala kao deo određenog školskog predmeta, kao i ocene za taj predmet ili barem mogućnosti sakupljanja pluseva koji bi im povećali zaključnu ocenu.

Kampovi koji bi se organizovali za edukaciju dece (kako da čuvaju životnu sredinu i kako životna sredina utiče na njihovo zdravlje).

Uvesti OBAVEZAN predmet Zaštita životne sredine i prava deteta.

Rezultati istraživanja pokazuju da je jedan od ključnih izazova i ostvarivanje prava deteta na obrazovanje u oblasti zaštite životne sredine.

Ispitanici ukazuju na to da postoje značajne razlike u ostvarivanju ovog prava u sistemu formalnog obrazovanja. Jedan od osnovnih problema predstavlja činjenica da su predmeti koji se odnose na zaštitu životne sredine i održivi razvoj izborni i da se u nekim školama mali broj učenika opredeljuje za ove predmete. Ispitanici su naveli da prilikom izbora između različitih izbornih predmeta nisu u dovoljnoj meri bili informisani o tome šta se na tim časovima izučava, tako da su uglavnom birali one izborne predmete koje su im nastavnici ili roditelji sugerisali. Zbog toga se događa da u osnovnim školama neznan broj učenika izabere predmet Čuvari prirode kao izborni predmet. Isti problem prisutan je i u gimnazijama prilikom odabira predmeta Održivi razvoj. Neki ispitanici su ukazali na to da im prilikom izbora nije dovoljno dobro objašnjeno šta sadrži ovaj predmet i da su ih nastavnici navodili na to da biraju neke druge predmete.

Takođe, jedna učesnica istraživanja iz gimnazije navela je da u njenoj školi prilikom odabira izbornih predmeta nije bio ponuđen predmet Održivi razvoj. Dodatni problem predstavlja i nizak stepen svesti roditelja o značaju ovih predmeta, posebno prilikom izbora predmeta u osnovnim školama.

Problem predstavlja i činjenica da izborne predmete često predaju nastavnici koji nemaju dovoljan fond časova, a to su najređe nastavnici biologije, pa se postavlja pitanje koliko su nastavnici koji predaju ove izborne predmete imali priliku da unaprede svoje kapacitete za rad u ovoj oblasti, posebno kada se uzme u obzir činjenica da ovakav predmet zahteva interaktivan i multisektorski pristup. Istraživanje pokazuje da su deca veoma zainteresovana za sticanje dodatnih znanja iz oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja, posebno kroz interaktivne i konkretne aktivnosti.

Ispitanici koji su imali iskustvo u oblasti formalnog i neformalnog obrazovanja ukazali su na to da u okviru redovnog sistema obrazovanja postoji mogućnost da se kroz razne predmete radi interaktivno i da se oblasti zaštite životne sredine, klimatskih promena i održivog razvoja, osim kroz konkretne izborne predmete, dodatno obrade kroz različite predmete u okviru redovnog programa nastave.

Takođe, svi učesnici fokus grupa složili su se s tim da je neophodno da ova oblast postane obavezni, a ne izborni predmet, u okviru osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja.

3.4. UČEŠĆE DECE I MLADIH U KREIRANJU LOKALNIH POLITIKA I EKO-AKTIVIZAM

Rezultati istraživanja ukazuju na to da je učešće dece u kreiranju lokalnih politika koje se odnose na unapređenje životne sredine na veoma niskom nivou.

Samo 8,7% ispitanika izjavilo je da u mestu u kome žive učestvuju u kreiranju lokalnih politika. Imajući u vidu to da je istraživanje obuhvatilo decu iz preko 20 gradova i opština u Srbiji, ovaj podatak veoma zabrinjava i predočava važnost pitanja ostvarivanja prava deteta na participaciju na lokalnom nivou.

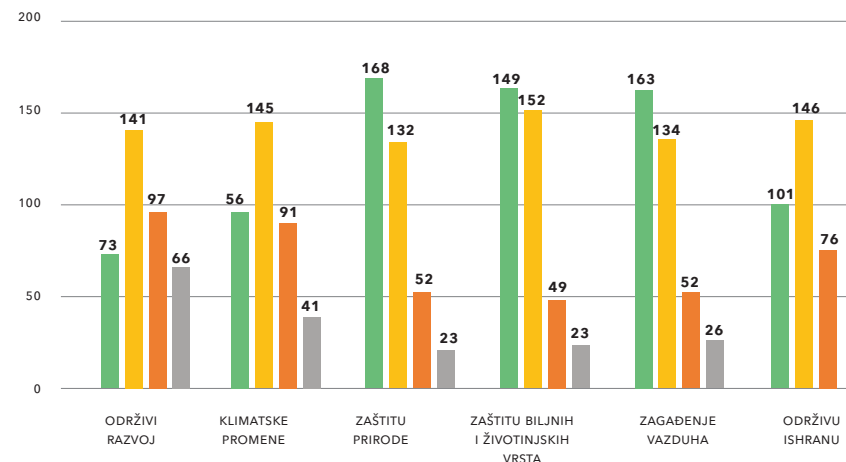
Istraživanje pokazuje da su deca nedovoljno informisana o obavezama države i politikama koje se odnose na zaštitu životne sredine i održivi razvoj. Najveći stepen informisanosti postoji kada su u pitanju politike koje se odnose na zaštitu prirode, zaštitu biljnih i životinjskih vrsta i zagađenje vazduha.

Najmanji stepen informisanosti postoji u odnosu na politike koje se odnose na kružnu ekonomiju, energetska efikasnost i održivi razvoj. Istraživanje pokazuje da 45% ispitanika nije ili je minimalno upoznato sa obavezama države i politikama koje se odnose na kružnu ekonomiju, 37,4% ispitanika sa politikama održivog razvoja, a 35,4% sa politikama energetske efikasnosti. Istraživanje pokazuje da oko 1/3 ispitanika nije upoznata ili je minimalno upoznata i sa politikama u oblasti upravljanja otpadom (33,5%), klimatskih promena (30,5%), održive ishrane (29,4%) i ekoloških i zelenih gradova (30,5%). (Grafikon 21)

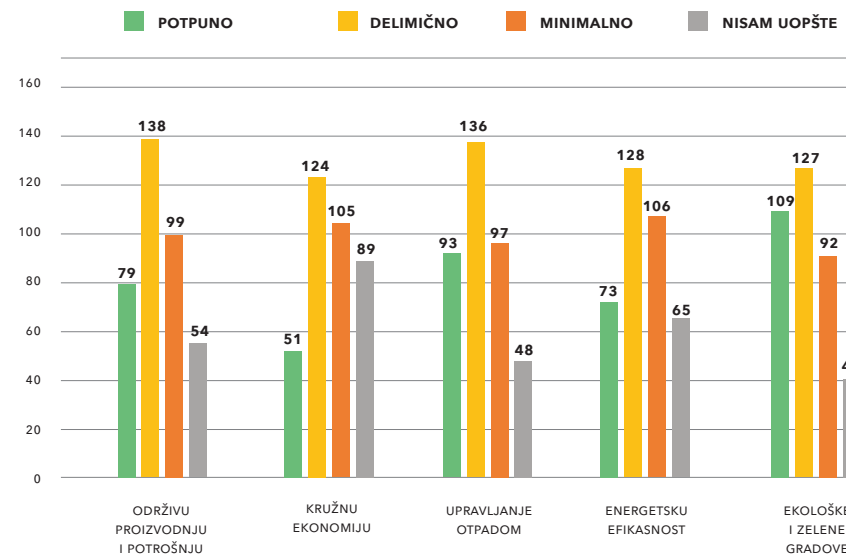
Istraživanje pokazuje da su deca veoma zainteresovana za to da učestvuju u aktivnostima zaštite i unapređenja zaštite životne sredine. Skoro 1/3 ispitanika (26%) do sada je učestvovala u protestima, kampanjama ili drugim akcijama za zaštitu životne sredine. Skoro 2/3 ispitanika ukazalo je na to da su u njihovoj školi do sada organizovane različite akcije za zaštitu životne sredine.

Učesnici fokus grupa navodili su različite aktivnosti u kojima su do sada učestvovali, kao što je sakupljanje čepova (čep za hendikep), sakupljanje različitih vrsta otpada za reciklažu, uređenje dvorišta (sađenje biljaka ili sakupljanje otpada) i drugo. Neki učesnici fokus grupa istakli su i to da su pokušavali samostalno da organizuju ekološke akcije u školi, uglavnom kao deo različitih lokalnih projekata koji su za cilj imali aktivizam ili edukaciju dece i mladih. (Grafikon 22)

U KOJOJ MERI SI UPOZNAT/A SA OBEZAVAMA DRŽAVE I POLITIKAMA KOJE SE ODNOSU NA:

GRAFIKON 21

GRAFIKON 22

Ispitanici su dali brojne preporuke za unapređenje stanja životne sredine u mestima u kojima žive. Najveći broj preporuka odnosio se na neophodnost unapređivanja sistema monitoringa, njegovo efikasno sprovođenje i povećanje kazni za kršenje propisa u oblasti zaštite životne sredine.

Pored toga, značajan broj preporuka odnosio se i na konkretne mere unapređenja životne sredine, kao što je postavljanje dovoljnog broja kanti za smeće, unapređenje sistema za reciklažu, postojanje većeg broja zelenih površina, stavljanje filtera na fabrike, uvođenje održivog transporta, rešavanje problema socijalno ugroženog stanovništva, zabrana upotrebe veštačkih đubriva, organizovanje ekoloških akcija i veća uključenost dece u projekte zaštite životne sredine.

Šta deca preporučuju?

Filteri na dimnjacima kuća i fabrika.

Promenila bih gomilanje otpada i način na koji ga ljudi odlažu.

Više organizacija za čišćenje okoline.

Veći broj kampanja za sadnju drveća i veća kontrola države po pitanju otpada, seče šuma...

Doneo bih zakon o zabrani zagađenja vazduha, dopunio ga novim merama, poput loženja sa odgovarajućim sredstvima, zabrane vožnje automobila sa zastarelim sistemima (dizel...), ograničenja broja automobila u saobraćaju, uvođenja besplatnih gradskih bicikala, običnih i onih na struju, „pošumljavanja“ krovova i pravljenja krovnih bašti, zelenih koridora između saobraćajnih traka...

Kažnjavanje onih koji uništavaju prirodu.

Veće korišćenje obnovljivih izvora energije.

Kazne za zagađenje prirode.

Više bih uključila decu u projekte za zaštitu životne sredine.

Ako bi svaka osoba sakupila otpad ispred svoje zgrade, splava, kuće, i sl. jednom nedeljno (npr. „čist četvrtak“), svi bi posvetili vreme čišćenju u četvrtak i sve bi bilo mnogo bolje i čistije.

Obavezna reciklaža i uklanjanje plastike iz proizvodnje proizvoda kao što su hrana i piće.

Ekološki, zeleni grad.

4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Istraživanje pokazuje da deca i mladi imaju izraženu svest o važnosti zaštite životne sredine, negativnim uticajima zagađenja životne sredine i uspostavljanju održivog društva. Međutim, u ovom trenutku postoji niz izazova koji dovode u pitanje ostvarivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srbiji.

Jedan od osnovnih izazova predstavlja ozbiljan nivo zagađenja životne sredine u brojnim mestima u kojima žive deca i mladi, a kao najčešći izvori zagađenja ističu se neadekvatno upravljanje otpadom, zagađenje vazduha, zagađenje vode, zagađenje hrane i uništavanje biodiverziteta. Uzroci ovih problema nalaze se u nedovoljno razvijenom zakonodavnom i strateškom okviru i neefikasnoj primeni do sada usvojenih propisa i politika.

Veliki broj uzročnika zagađenja životne sredine u mestima u kojima žive deca i mladi koji je prepoznat tokom istraživanja direktna je posledica kršenja zakonskih propisa (nelegalne divlje deponije, bacanje otpada i toksičnih materija u reke, nelegalna eksploatacija biodiverziteta, spaljivanje otpada, ugradnja neadekvatnih filtera i sl.) ili izostanka efikasnih strateških mera kojima bi se obezbedio dovoljan broj održivih zelenih površina, unapređenje kvaliteta vazduha, vode, zemljišta i hrane, bolje upravljanje otpadom i unapređenje i zaštita biodiverziteta.

PREPORUKE

- ▶ Uraditi analizu zakonodavstva Republike Srbije iz ugla ostvarivanja prava deteta na zdravu životnu sredinu.
- ▶ Uraditi analizu politika Republike Srbije iz ugla ostvarivanja prava deteta na zdravu životnu sredinu.
- ▶ Utvrditi usklađenost zakonodavstva i politika Republike Srbije u oblasti zaštite životne sredine, zaštite prirode, zaštite vazduha, zemljišta, vode, klimatskih promena, upravljanja otpadom, energetske efikasnosti, održive ishrane, održive proizvodnje i potrošnje, održivog razvoja i drugih oblasti od značaja za ostvarivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu sa međunarodnim standardima iz ovih oblasti.
- ▶ Utvrditi ključne izazove u praksi koji dovode do neadekvatne primene usvojenih propisa i neadekvatnog sprovođenja definisanih strateških mera.
- ▶ Definirati preporuke za unapređenje zakonodavstva, politika i prakse iz ugla ostvarivanja prava deteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srbiji.
- ▶ Unaprediti zakonodavni i strateški okvir kojim će se obezbediti ostvarivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu.
- ▶ Unaprediti sistem monitoringa i obezbediti efikasnu primenu propisa.
- ▶ Unaprediti nivo kapaciteta svih profesionalaca na nacionalnom i lokalnom nivou u

oblasti ostvarivanja prava deteta na zdravu životnu sredinu, kako bi se kroz koordinisani multisektorski pristup i usvajanje održivih politika osigurao život dece u zdravoj životnoj sredini.

Ozbiljan izazov u ostvarivanju prava deteta na zdravu životnu sredinu predstavlja i činjenica da deca i mladi ne provode dovoljno vremena napolju i u prirodi i da u brojnim mestima, po mišljenju dece i mladih, nema dovoljno parkova i drugih zelenih površina, niti se u okviru škola organizuje nastava u prirodi. Istraživanje pokazuje da veliki broj dece provodi u prirodi između 1 i 5 sati nedeljno, što je veoma zabrinjavajući podatak.

PREPORUKE

- ▶ Utvrditi uzroke koji dovode do toga da deca i mladi ne provode dovoljno vremena u prirodi.
- ▶ Definirati preporuke za unapređivanje zakonodavstva, politika i prakse i obezbediti da deca i mladi provode više vremena u prirodi.

Istraživanje pokazuje da deca i mladi najčešće nisu uključeni u procese kreiranja i unapređivanja lokalnih politika i da ne poznaju dovoljno obaveze države i sadržaj politika koje se odnose na održivi razvoj, klimatske promene, zaštitu prirode, zaštitu biljnih i životinjskih vrsta, održivu ishranu, održivu proizvodnju i potrošnju, kružnu ekonomiju, upravljanje otpadom, energetska efikasnost i ekološke i zelene gradove. S druge strane, deca su veoma motivisana da se uključe u proces kreiranja politika, predlažu načine za unapređenje životne sredine u mestima u kojima žive i učestvuju u konkretnim akcijama za zaštitu životne sredine. Nizak stepen učešća dece u kreiranju lokalnih politika i unapređenju njihove životne sredine predstavlja ozbiljno kršenje prava deteta na zdravu životnu sredinu i prava na participaciju.

PREPORUKE

- ▶ Podići stepen znanja dece i mladih o njihovim pravima na zdravu životnu sredinu, strateškim politikama iz ove oblasti i načinima participacije u kreiranju i zagovaranju lokalnih politika.
- ▶ Hitno kreirati participativne mehanizme i obezbediti učešće dece u kreiranju lokalnih politika u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja.

Pravo deteta na informisanje i obrazovanje u oblasti zaštite životne sredine ne ostvaruje se u dovoljnoj meri. Istraživanje pokazuje da je mali procenat dece i mladih u potpunosti informisan o stanju životne sredine u mestima u kojima žive. Čak 4/5 ispitanika ne zna na koji način može da ostvari svoja prava na zdravu životnu sredinu i šta se sve pod tim pravom podrazumeva.

Sistem formalnog obrazovanja još uvek nije razvijen na način da omogući svakom detetu efikasno obrazovanje u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja, već kvalitet obrazovanja zavisi od motivisanosti i kapaciteta učitelja/nastavnika. Istraživanje dovodi u pitanje kvalitet ovih predmeta, naročito kada se za njihove predavače biraju nastavnici na osnovu toga što im nedostaje određeni fond časova i kada oni nemaju dovoljno kapaciteta ili nisu motivisani za rad u ovoj oblasti. Predmeti koji se odnose na oblast zaštite životne sredine i održivi razvoj su najčešće izborni i nastavnici ih ne promovišu u dovoljnoj meri, pa se u nekim školama za njih opredeljuje mali broj dece. Kada je u pitanju informisanje o pravima na zdravu životnu sredinu, istraživanje pokazuje da je samo 1/5 ispitanika u potpunosti zadovoljna informacijama o svojim pravima koje je dobila u školi.

PREPORUKE

- ▶ Unaprediti sistem transparentnosti i informisanja dece i mladih o stanju životne sredine.
- ▶ Unaprediti sistem formalnog obrazovanja i obezbediti svakom detetu da u okviru formalnog obrazovanja dobije visok nivo znanja u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja i ostvarivanja prava deteta na zdravu životnu sredinu.
- ▶ Unaprediti kapacitete učitelja i nastavnika u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja, sa posebnim fokusom na prava deteta na zdravu životnu sredinu.
- ▶ Ojačati sistem neformalnog obrazovanja u oblasti prava deteta na zdravu životnu sredinu.
- ▶ Unaprediti načine neformalne edukacije dece u ovoj oblasti putem onlajn platformi, aplikacija, društvenih mreža, medija, korišćenja brošura, plakata, drugih kreativnih sadržaja i organizovanja radionica na festivalima, kampovima i drugo.
- ▶ Unaprediti stepen znanja i svesti svih građana o značaju ostvarivanja prava deteta na zdravu životnu sredinu i izgradnju održivog društva.

IMPRESUM

Izdavač:

Centar za prava deteta
Dobračina 29/3A, 11000 Beograd
www.cpd.org.rs

Za izdavača:

Jasmina Miković, direktorka Centra za prava deteta

Urednica:

Jasmina Miković

Autorka i istraživačica:

dr Milena Banić

Lektura:

Milena Jakovljević

Dizajn i prelom:

Polovinas design studio

Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta „Prava deteta u politikama i praksi“, koji Centar za prava deteta realizuje u saradnji sa Save the Children International, a uz finansijsku podršku Vlade Švedske.

Stavovi izrečeni u ovoj publikaciji predstavljaju stavove izdavača i nužno ne predstavljaju stavove Save the Children International i Vlade Švedske.

Svi pojmovi upotrebljeni u ovoj publikaciji u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

CENTAR ZA PRAVA DETETA

DOBRAČINA 29/3A, BEOGRAD, SRBIJA

TEL: +381 11 33 44 170

WWW.CPD.ORG.RS

OFFICE@CPD.ORG.RS

CENTAR ZA PRAVA DETETA JE UDRUŽENJE GRAĐANA OSNOVANO 1997. GODINE ČIJI JE OSNOVNI CILJ OSTVARIVANJE PRAVA DETETA U REPUBLICI SRBIJI U SKLADU SA KONVENCIJOM O PRAVIMA DETETA UN. GLAVNI PRAVAC DELOVANJA CENTRA USMEREN JE NA KREIRANJE POVOLJNOG INSTITUCIONALNOG, ZAKONODAVNOG I STRATEŠKOG OKVIRA ZA PUNO OSTVARIVANJE PRAVA DETETA U SRBIJI KROZ AKTIVNOSTI USMERENE NA UVOĐENJE I PRIMENU ZAKONA, POLITIKE I PRAKSE KOJE OMOGUĆAVAJU ZAŠTITU PRAVA I UNAPREĐENJE DOBROBITI DETETA, KAO I AKTIVNO UČEŠĆE DECE U DRUŠTVU.

 @CENTARZAPRAVADETETA

 @CENTARZAPRAVADETETA

Centar za prava deteta